

PROEUROPENISMUL ROMÂNESC

Prof. univ. dr. Mihai CIMPOI,
Membriu de Onoare al Academiei Române

Abstract: *The European vocation of Romanians and especially of the Romanian culture is an indubitable reality which goes as back as the late Antiquity, when a Romanian transnational culture overlapped over the Dacian autochtonism. The consciousness of the Romanian European character is chronologically supported by historical, religious and philosophical arguments, by famous names of the culture for which there is no any “European complex”, but just an inherent vocation of integration or reintegration in a natural and irrefutable area.*

Keywords: *Europeanism, organic structure, interaction, federalization, cultural model.*

Résumé: *La vocation européenne des Roumains et surtout celle de la culture roumaine est une réalité indéniable qui descend l'axe du temps jusqu'à l'Antiquité lointaine, quand une culture romaine transnationale s'est superposée à l'autochtonie dacique. La conscience de la valeur européenne des Roumains est soutenue chronologiquement par des arguments historiques, religieux et philosophiques appartenant à des noms ronflants de la culture qui n'ont pas la notion d'un «complexe de l'Europe», mais d'une vocation organique d'intégration ou de réintégration dans un espace naturel et définitif.*

Mots-clé: *européanisme, organicité, interaction, fédéralisme, modèle (culturel)*

Imperativele europenizării au generat o adevărată febră a luărilor de atitudine favorabile, care a reactualizat reacția sentimental-admirativă a lui Paris Mumuleanu, Dinicu Golescu sau Constantin Stere (după 1990, ea fost

reluată în termeni noi și cu argumente impuse de actualitate, de Adrian Marino și alți oameni de cultură).

În cele ce urmează, vom demonstra că românii au modelat pe parcursul unui secol și jumătate, o Uniune Europeană *a lor*. Ei au conjugat mitul unei Europe puse sub semnul zeiței Isis care adună membrele într-un întreg și al Hesperidelor în grădina cărora se află râvnitul măr de aur cu o viziune, deloc idilică și utopică, a unei Europe a națiunilor și culturilor interactive.

Proeuropenismul românesc cunoaște o scară ascensională – de la atitudinile sentimental-admirative, exprimate retoric sub formă de îndemnare reportericească, elogiu (panegiric) sau odă (exemplare fiind *Însemnare a călătoriei mele* de Dinicu Golescu sau *Oda râvnitoare spre învățătură* a lui Paris Mumuleanu: „Tineri, bătrâni, îndemnând,/ Patria s-o folosim/ La izvor nou alergând/ Științe să dobândim./ Pild-avem pe europei/ Astăzi s-au descoperit/ Un izvor prea minunat”), până la o conștiință a europenității spiritului românesc ca *dat ontologic* (etic, habitual, etnic, geopolitic).

La 1824, Grigore Ghica spunea că „toate puterile Europei formează parte inseparabilă”, peste câțiva ani E. Poteca vorbea de o Europă „de la Portugalia până la Siberia”, iar Kogălniceanu spunea, la 1840, că „literatura română e o literatură europeană”.

Sentimentul că *europenismul* face parte din propria existență a românului și din „substanța medulară” (după expresia lui Călinescu) a românismului au avut-o cu deosebire iluminiștii, pașoptiștii, junimiștii, filosofii, oamenii de cultură și scriitorii din perioada interbelică.

Stere configurează modelul Europei, hipotextualizat după însemnările lui Golescu:

– „Buna orânduială”, asigurată de „pravile înțelepte, de oblăduire dreaptă și dulce”;

– spiritul de legalitate, egalitatea reală în fața legilor, „ce nu își au puterea urmărilor numai către cei mici, ci și către cei mari” – toate acestea întemeiate pe starea sufletească a „omului politeist” ce nu aduce supărare altora, respectându-se pe sine și pe alții în demnitatea și în drepturile lor, „cu slobozenie firească și îndrăzneală fără de obrăznicie – fără umilire și aroganță”;

– *cultura sufletească* ce este condițiunea indispensabilă și izvorul adevăratei „civilizațiuni”, stabilind linia de demarcațiune între „civilizație” și „barbarie”.

Asupra Europei, Eminescu proiectează ideea sa – semiștiințifică, semiutopică – de *organism* și *organicism* care se referă la formațiile statale, naționale, culturale sau economice.

Organicul ca semn distinctiv al vieții și sinonim deplin cu viul este o legitate fundamentală a istoriei. Ceea ce întrunește organismul și organicismul este însăși rațiunea de a fi a lumii, temeiul ei existențial.

Concluzia glosărilor eminesciene o găsim – în perspectivă cronologică retroactivă – în articolul *În unire e tăria*, publicat în *Federațiunea* din 10/22 aprilie 1870, și în care susține cu pathos publicistic necesitatea imperioasă a unei *Ligi spirituale europene*, a unei noi alianțe a popoarelor sub formă de Federațiune Europeană.

Este comentat, aici, un articol din ziarul ceh *Politik*, în care se pledează pentru o „strânsă ligă spirituală întreolaltă”, care să „garanteze drepturile noastre speciale, întrucât se vor putea împăca numai cu interesele comune”. Interesele speciale nu semnifică decât interesele naționale, iar interesele comune sunt cele general-europene.

Ideea i se pare rațională și poetul-gazetar o îmbrățișează cu frenezie: „Va să zică, dacă presupunem cum că acest ziar e expresiunea opiniei publice a cehilor, atunci cehii cer o *federațiune* (subl. în text – n.n.) care să garanteze dezvoltarea liberă a fiecărui popor ca atare; și se pare cum că aceasta ar fi și ideea celorlalte naționalități ale Austriei”¹.

Aprobând ideea de „federațiune” (europeană), Eminescu se întreabă: „Ce fac românii pentru a se alia acestei idei?”.

Răspunsul este, bineînțeles, cel logic: românii nu trebuie să lase să se lase să se localizeze la popoarele care o manifestă în gura mare. Românii trebuie să se alieze tuturor națiunilor „care au interese comune nouă și luptă alături cu noi”.

Românii nu pot, prin urmare, să rămână în afara acestei mișcări de unire (europeană) și a acțiunilor din jur de a se opune stării de lucruri de pe continent: „În momentul când toate națiunile dau cu piciorul stării de față a lucrurilor, numind-o *nesuferită* și *nesuportabilă* (subl. în text – n. n.) au și românii dreptul și datoria de a-i da cu piciorul, căci, pregetând și rămași singuri pe câmpul de luptă, nimeni nu se va mai speria de opozițiunea noastră singuratică. Nepăsarea noastră ne pierde”.

Urmând un „calapod” al „rațiunii analitice” și „rațiunii retorice”, aplicat cu deosebită măiestrie, Eminescu își încheie articolul cu o sentință morală: „Românii au nenorocirea de a nu avea încredere în puterile lor

¹ Eminescu, Mihai, *Opere*, vol. V, Ed. Gunivas, 2001, p. 26.

proprii: noi nu ne-am convins însă, cum că: *puterea și mântuirea în noi este* (subl. în text – n. n.)”¹.

Unirea națională (a românilor) și unirea națiunilor europene sub semnul comunității intereselor, al „constituțiunii neamurilor”, deci al unui spectru de particularități afine, al valorilor și al unei pozițiuni geografice de răscruce care determină funcția de liant spiritual intercontinental, iată axa publicisticii eminesciene.

Proeuropean în pledoariile lui „retorice”, Eminescu este un european în esența ființei sale. Modelul lui utopic de Europă ca organism ideal armonizat, presupune acordul deplin dintre ființa (constituțiunea) personalității, ființa (constituțiunea) neamurilor și ființa (constituțiunea) continentului.

European prin spiritul său deschis, prin formația sa intelectuală germană, franceză și general latină, îmbinând sintetic, printr-o inteligență cuprinzătoare, un *homo antiquus* și un *homo europaeus* de spiță, conținând – în virtutea acestei simbioze – și puncte de referință englezești (Shakespeare este exemplul de fantezie poetică), Titu Maiorescu vede potențialitatea unei Europe a cercurilor culturale interactive.

Interacțiunea în temeiul influențării și condiționării *reciproce* este principiul modelator-cheie al „familiei mari a Europei Apusene”. Ideea unei configurații europene concentrice, în care centrul să fie „tezaurul comun al popoarelor civilizate”, iar cercurile înscrise să reprezinte celelalte popoare, apare în studiul *Despre scrierea limbei române* din 1866: „Secolul XIX se va numi în istorie cu drept cuvânt secolul naționalităților. În el s-a lămurit și se realizează ideea că popoarele sunt chemate a se întări în *cercuri etnografice* (subl. ne aparțin – n. n.), deosebindu-și fiecare misiunea istorică după propria sa natură. Pe lângă tezaurul comun al popoarelor civilizate, mai are fiecare tărâmul său aparte, în care își dezvoltă în mod special individualitatea și, separându-se aci de toate celelalte, își constituie naționalitatea sa. Astfel, se cere ca poporul să aibă o formă de stat națională, și mai ales o literatură și o limbă națională”². Criticul vede manifestarea naționalității mai ales în literatură și limbă.

Titu Maiorescu este primul critic român preocupat – în spiritul modelului de „cercuri” concentrice – de relațiile culturale *interactive*, supunând unei analize extinse „întreaga mișcare de critică literară relativă la

¹ *ibidem*, p. 27.

² Maiorescu, Titu, *Critice*, Chișinău, 1990, p. 161.

viața noastră intelectuală, adică la acea parte a ei care se găsește exprimată în forma poetică”¹.

Criticul român recurge la părerile criticilor germani spre a constata cum apărem „în judecata străinilor”. Conform modelului său teoretic, Maiorescu remarcă interesul cititorului german anume pentru elementul estetic și cel național: „Ceea ce a trebuit să placă străinilor în poeziile lui Alecsandri, Bolintineanu, Eminescu și Șerbănescu și novelele lui Slavici, Negruzzi și Gane este, pe lângă măsura lor estetică, originalitatea lor națională”. Toți autorii aceștia, părăsind oarba imitare a concepțiilor străine, s-au inspirat de viața proprie a poporului lor și ne-au înfățișat ceea ce este, ceea ce gândește și ceea ce simte românul în partea cea mai aleasă a firei lui etnice”². „Elementul original al materiei”, îmbrăcat în „forma estetică a artei universale” și păstrând, totuși ceva din „pământul său primitiv”, trebuie să încante străinul aplecat asupra paginilor românești: „Căci orice individualitate de popor își are valoarea ei absolută, întâmpină un răsunset de iubire în restul omenirii ca o parte integrantă a ei”³.

Maiorescu face, de aceea, elogiul romanului și nuvelei de factură poporană, aducând ca argument și părerile criticilor germani [Lorenz Diefenbach: „Cele două novele sătene de Slavici (*Crucea din sat* și *Popa Tanda*) stau pe aceeași treaptă cu cele mai bune novele germane de felul lor *Istoria* lui Gane (*Șanta*) e mișcătoare, iar povestea (*Doi feți cu stea-n frunte*) e o minune...”].

Studiul despre Eminescu (*Eminescu și poeziile lui*, 1889) impune programatic ideea că un mare poet conține, în opera sa, dimensiunile europenității și universalității. „Eminescu este un om al timpului modern, cultura lui individuală stă la nivelul culturii europene de astăzi”⁴.

Cu alte cuvinte, criticul român exprimă ideea goetheană despre personalitate ca „bun suprem” – intelectual și estetic, adăugând că o personalitate de valoare europeană se realizează printr-o voință titanică de sinteză: „Cu neobosita lui stăruință de a ceti, de a studia, de a cunoaște, el își înzestra fără preget memoria cu operele însemnate din literatura antică și modernă. Cunoscător al filosofiei, în special al lui Platon, Kant și Schopenhauer, și nu mai puțin al credințelor religioase, mai ales al celei creștine și budiste, admirator al *Vedelor*, pasionat pentru operele politice din

¹ *ibidem*, p. 298.

² *ibidem*, p. 306.

³ *ibidem*

⁴ *ibidem*, p. 338.

toate timpurile, posedând știința celor publicate până astăzi din istoria și limba română, el afla în comoara ideilor astfel culese materialul concret de unde să-și formeze înalta abstracțiune care în poeziile lui ne deschide așa de des orizontul fără margini al gândirii omenești. Căci cum să ajungi la o privire generală, dacă nu ai în cunoștințele tale treptele succesive care să te ridice până la ea? Tocmai ele dau lui Eminescu cuprinsul precis în acele versuri caracteristice în care se întrupează profunda lui emoțiune asupra începuturilor lumii, asupra vieții omenești, asupra soartei poporului român”¹.

Configurația „cercurilor” este concepută de Maiorescu, evident, în sfera acestui orizont axiologic al personalităților – personalităților intelectuale și personalităților înseși a popoarelor care își exprimă glasul – herderian – prin cântec, prin rostirea esențială (estetică, zice tot timpul Maiorescu) a ființei.

Nicolae Iorga dezbate, în contextul extinderii imperialismelor, atât ideea unirii statelor mici în sud-estul european cât și ideea unei noi Europe, „care este o necesitate” și care nu trebuie să se sprijine pe socotelile de azi și de mâine, și pe ce crede diplomația „adesea răsărită din nimic” și lipsită de informație: „Ea nu este numai o amintire a vremii când lumea europeană avea o legislatură în stare să reziste la eforturile intereselor divergente: aceea a legii creștine, a imperiului sprijinit de dânsa, mai târziu a civilizației unitare a Renașterii, ajunsă la limpeziciunea, așa de ușor de înțeles, a formulei franceze. Europa, pe care cu atâta înconștientă au sfâșiat-o patimile de după război și înțelegerea greșită a naționalismului, ca și un sălbatec avânt al imperialismului îngâmfat, *e o necesitate și o datorie* (subl. noastră)”².

Noua Europă apare din necesități materiale, căci sunt țări care nu pot desface materia primă, care se înăbușă de un capital pe care nu știu să-l fructifice în lipsă de siguranță și de garanții, căci nu există stabilitate monetară și posibilități de schimburi, „pe care încearcă în zădar să le înlăture meschina și veșnic schimbătoarea spițerie birocratică a contingentărilor, izvor de părtinire, de corupție și de zăpăceală”.

„E o necesitate această Europă și din punct de vedere moral”, afirmă Iorga. Într-o vreme când nu exista acțiunea învrăjbitoare a unui supranaționalism îngustător de orizont și falsificator de viziune, era o posibilitate de comunicare dintre oamenii de cultură, de acces la adevărurile admise și de împărtășire a aceluiași crez. Astăzi însă, istoricul remarcă o confuzie între adevăr și erezie, o închidere a fiecărei națiuni într-o concepție

¹ *ibidem*, pp. 338-339.

² *ibidem*, p. 411.

despre ea însăși despre originea, meritele și drepturile ei, care să o ducă la o izolare de celelalte care n-o primesc.

O nouă Europă ar duce la înlăturarea oricărei hegemonii, a „asociațiilor de trecătoare exclusivitate, ca Pactul celor Patru de ieri sau de mâine”.

Aceasta-i opinia lui Iorga expusă într-o conferință radio din 4 martie 1938, ora 19.50, intitulată *Ce poate fi Europa*, și tipărită cu titlu schimbat *E cu puțință o nouă Europă?* în *Neamul Românesc* din 6 martie 1938.

Blaga rostește pledoaria sa pentru „colectivismul spiritual” european, analog anticipativ evident al europenismului integraționist, al globalismului și multiculturalismului din zilele noastre. Nădejdea purificatoare venea în contrapondere cu toate manifestările decadentismului cultural: cultul nuanței, al complicațiilor de conștiință, sentimentalismului vag, conturul accidental al naturii, impresionalismul relativist, inspirația pasivă, contradicțiile lăuntrice istovitoare și, bineînțeles, individualismul. Vântul năprasnic al schimbării bântuie pe bătrânul continent: „Dacă-i adevărat însă că arta premerge celorlalte prefaceri, atunci e poate îndreptățită nădejdea ce-o rostim că Europa e pe cale de a crea *o nouă metafizică și un nou colectivism spiritual* (subl. în text – n. n.). Firește, o viziune metafizică și un colectivism spiritual, ce nu are prea mult de-a face cu cele trecute. Putrefactele altor vremi nu-și redobândesc niciodată viața. După fărâmițarea individualistă urmează integrarea unei noi spiritualități colective”¹. Personalitatea creatoare ar fi urmat, într-o asemenea proiecție blagiană a unei Europe colectiviste, să ne transforme într-o impersonalitate creatoare înfeudată unui cuget colectiv, unei noi dogme bine întemeiate, pe care urma s-o contureze metafizica și organizația socială.

Noul stil al vieții, europenist și „absolut” prin naștere, ar avea ca imperative:

- anonimatul;
- dogma;
- colectivismul spiritual;
- arta abstractă;
- stilizarea lăuntrică.

Blaga lasă însă, pe seama istoriei, să decidă care va fi înfățișarea concretă a colectivismului spiritual, căci acesta nu se poate întrezări nici măcar aproximativ.

¹ Blaga. Lucian, *Stiluri*, citat după *Zări și etape*, București, 1990, p. 58.

„Mitul central” nietzschean este „jertfa unei erori fundamentale cât privește concepția despre mit și cultură”, căci unitatea de cultură nu poate fi condiționată decât de inconștientul stilistic colectiv.

Recunoscând totuși existența unui „mit central” grec, Blaga atrage atenția că în cazul culturii grecești este vorba de un orizont limitat și de o tipizare extraordinară. Orizontul stilistic german e însă mai divers, mai puțin unitar și individualizat după regiuni. Este, prin urmare, un orizont deschis „infinit”. Nietzsche vede lucrurile, precizează Blaga, pe de-a-ndoaselea, foarte strâmt, adevărul fiind nu existența unui „mit central” dător de unitate, ci existența „matricei stilistice, inconștiente și de un pronunțat caracter colectiv”: „De altă parte, unitatea stilistică a unei culturi nu o vedem deloc primejduită prin diversificare mitologică. A impune deci cu forța un mit, nu înseamnă a favoriza creația și unificarea culturii, ci înseamnă mai degrabă a steriliza matricea stilistică și puterea creatoare. Tentativele de a îndruma creația pe scocul unui mit central, le socotim dezastruoase. Creația n-are nimic de câștigat prin limitarea la o singură mitologie, promulgată prin articole de lege drept centrală, dar totul de pierdut, căci, prin fixare, duhul creator se anulează singur”¹.

Aceasta este, în definitiv, argumentul blagian pentru integrarea noastră în Europa, pentru globalizare și dialogul multicultural pe care astfel de procese îl presupun.

Eurocentrismul nu poate impune, prin urmare, și un etnoeuropocentrism, căci creația de valori nu poate cunoaște o limitare la o singură mitologie și la o singură sau la câteva coordonate stilistice. Toate mitologiile și toate individualitățile creatoare participă la dialogul multicultural în mod concentrat și organic. Europenizarea și globalizarea nu pot anihila fondul inepuizabil al inconștientului colectiv, prin care orizontul misterului și revelării se reactivează mereu, ajutat de legea valorilor maxime. Prin dialogul multicultural, valorile intră într-o relație de provocare și afirmare dinamică, relație de intervalizare, am zice noi, în spirit blagian.

Noica afirmă tranșant că Europa dă lumii istorice un model de cultură viabil chiar în cazul în care cultura ar dispărea. Ea se impune, hegemonic, printr-o cuprindere a Totului, printr-o deschidere spre toate culturile știute, în timp ce alte culturi s-au limitat la *colțuri* de Terra, la sfere limitate. Îmbrățișând sintetic diferite variante (bizantină, romano-catolică, irakiană, franceză, anglo-saxonă, aceste două din urmă pe un fond german), ea „s-a deschis, prin conștiință istorică, înspre toate culturile știute”.

¹ *ibidem*, p. 264.

Altele (egipteană, chineză, indiană, chiar cea greacă) au rămas doar *configurații culturale*, fiind tratate ca atare de Spengler și Toynbee.

Toate culturile lasă iraționalul *dincolo*, cea europeană, însă, îl întruchipează. Modelul european este singurul valabil, după Noica, și în cazul altor culturi. El cunoaște nu doar un proces de asimilare a multor culturi, ci și de extindere peste limitele continentului, *europenizând* tot globul. Astfel, modul de gândire european, toate valorile culturale, morale și politice sunt puse la îndemâna oricui, căci recurge la o realizare liberă a modelului.

Cultura europeană își dovedește misterul prin lipsa de mister și, spre deosebire de alte culturi dependente de natură, o depășește vădit. Prin însăși această desprindere de condiția naturală, prin caracterul ei suprarealist și nefiresc, prin mitologia ei monoteistă (născută dintr-o singură legendă, cea a copilului Christos născut în iesle), ea se impune ca *arhetip* al tuturor culturilor care se definesc prin *parțialitate*.

În procesul de dezvoltare a culturii europene lipsesc clipele de stagnare, ea având „o existență în neodihna creativității”. Este, în consecință, mereu într-o acțiune de reînnoire, de rostire inventivă, originală, în timp ce cultura indiană sau cea chineză sunt închise în sine, nemaispunând nimic nou.

Spre deosebire de configurațiile culturale, cultura deplină, ieșită din condiția naturală a umanității, aduce următoarele:

„1. o supranatură, schimbând raportul dintre om și natură în favoarea celui dintâi;

2. o cunoaștere rațională, dincolo de cea naturală care este doar descriptivă, cunoaștere capabilă să integreze iraționalul;

3. o superioară organizare științifică și tehnică de viață, cu lărgirea existenței și cunoașterii proprii prin istorie;

4. un orizont deschis, ca o limită care nu limitează, până la ieșirea prin creații din timpul istoric.

Un asemenea model acoperă astăzi Terra și se pregătește să treacă prin vămile văzduhului”¹.

Europocentrismul este, reieșind dintr-o asemenea hegemonie valorică, un fenomen indiscutabil, care și-a pierdut orice sens peiorativ.

Sfera de iradiere a modelului european e cu adevărat planetară, modelând, provocând și impulsivând culturi ale Americii Centrale, de Sud, ale continentului euro-asiat (până la coasta rusă a Pacificului), ale Australiei

¹ *ibidem*, pp. 33-34.

și Africii. Doar cultura indiană ar putea s-o egaleze valoric într-un anumit grad.

Prin finețea și tăria mijloacelor și sensurilor de viață Europa a devenit „purtătoarea de cuvânt a globului”, având pentru aceasta toate justificările de drept (spiritul istoric, deși apărut târziu, metoda științifică), „Europa poate eventual redeveni o peninsulă a Asiei; ea dă totuși ființă istorică, până și celor care ar desființa-o”¹.

Pathosul europocentrist noicist se impune irezistibil printr-o construcție de piramidă logică platoniciană (așa cum o vom întâlni și în pledoariile europocentriste ale lui Eminescu).

Modelul cultural nu este un model-prototip, ca la antici, ci un model-idee de lucru care își aplică o anumită metodă operatorie asupra investigației realităților complexe, dar și sie însuși ca realitate complexă.

În ce constă esența culturii europene, pornită de la o schemă a culturilor spre a deduce *structura* și *modelul* ca atare?

Filosoful recurge, acum, la delimitarea și definirea altor cinci feluri de rapoarte între Unu și Multiplu:

Unu și repetiția sa;

Unu și variația sa;

Unu în Multiplu;

Unu și Multiplu;

Unu multiplu.

Precizând că aceste cinci rapoarte sunt solidare cu cele cinci rapoarte dintre regulă și excepție, exemplifică prin unu și repetiția din culturile primitive de tip totemic, prin Unu și variația sa din culturile de tip monoteist, prin Unu în Multiplu din culturile de tip panteist, prin Unu multiplu din culturile de tip politeiste.

Miracolul european se produce, însă, după principiul al cincilea, *Unu multiplu*: „Excepția devine acum regulă. De rândul acesta, nici Unul nu primează, nici Multiplul, ci Unu este de la început multiplu, *distribuindu-se fără să se împartă* (subl. în text – n. n.). Nici o clipă însă, Unu multiplu nu poate fi asimilat de Unu în Multiplu al panteismului, în care individuația a degradat părțile și doar reintegrarea lor le salvează; în care lumea este una singură, prin primatul Unului, în timp ce Unul multiplu se răspândește în lumi și câmpuri; în care Unu nu se prefacă în unități, pe când în cultura europeană Unu dă unități, de fiecare dată autonome, ca monadele”².

¹ *ibidem*, p. 37.

² *ibidem*, p. 51.

Ca și Unu prim, cultura europeană constituie un ansamblu de unități, aflat într-un proces continuu de diversificare ce dinamizează și dă viață structurilor care devin forme *structurante*, în universul culturii europene.

Unitatea Unului multiplu dă unități multiple, unindu-le într-o unitate a diversității.

Acestea sunt unele din modelele românești de Uniune Europeană, dovadă că noi am gândit-o permanent.

Bibliografie selectivă:

1. Eminescu, Mihai, *Opere*, vol. V, Ed. Gunivas, 2001.
2. Maiorescu, Titu, *Critice*, Chișinău, 1990.